**Lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle julkisen talouden suunnitelmasta**

Kanta-Hämeen hyvinvointialueen puolesta kiitän sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua julkisen talouden suunnitelmasta (JTS). Keskityn lausunnossa kolmeen mielestäni keskeisimpään seikkaan, joita ovat: 1) rahoituksen riittävyys suhteessa velvoitteisiin kansallisesti, 2) menoleikkausten aluekohtaiset käytännön toteuttamisen kohdistamisongelmat ja 3) rahoituslain ja substanssilakien välisen normikollision aiheuttama ennustamisongelma. Pidän lausunnon mahdollisimman pragmaattisena, jotta valiokunnalle syntyisi käsitys käytännön tilanteesta, jonka JTS aiheuttaa. Esitän jokaiseen ongelmaan myös käytännön ratkaisuehdotuksia.

Koen tarpeelliseksi korostaa, että sosiaali- ja terveyspalvelut ovat yksilön kannalta kriittisimpiä palveluita, joten lähes kaikki muut keinot pitäisi ensin käyttää julkisen talouden tasapainottamiseksi. Tämä lausunto on laadittu sillä oletuksella, että tämä periaate on sen ansaitsemalla vakavuudella puntaroitu, eikä muita keinoja todella enää ole. Korostan myös sitä, että hyvinvointialueet tekevät todella nopeassa aikataulussa varsin rajuja talouden sopeutustoimia koko ajan. Jos tämä nopeus ja laajuus ei riitä, tarvitaan tämän lausunnon ratkaisuesitysten mukaisia toimia. Ratkaisuehdotukseni sisältävät myös toimia, jotka helpottaisivat muutoksen johtamista alueilla. Nykyinen vauhti ja ennakoimattomuus väsyttävät henkilöstön. Tätä lausuntoa ei lyhyen pyyntöajan vuoksi ole käsitelty hyvinvointialueen poliittisissa elimissä. Pahoittelen parissa kohtaa olevia kansankielisiä ilmauksia. Yritän niiden avulla tiivistäen yksinkertaistaa monimutkaisia asioita.

## 1. Rahoituksen riittävyys suhteessa velvoitteisiin

On aivan selvää, ettei JTS:ssa varattu rahoitus tule riittämään sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisiin velvoitteisiin ja hyvinvointialueiden sopimusvelvoitteisiin. Alueiden väliset erot ovat merkittäviä, mutta lopputulos on vielä melko vähän kunkin alueen omaa ansiota hyvässä tai pahassa. Vaikka hyvinvointialueet saavat vuonna 2025 ensimmäisen kerran rahoituslain 10§:n mukaisen jälkikäteistarkastuksen, niille ehtii kertyä tilinpäätöksiin vuosina 2023–2024 niin paljon alijäämiä, ettei niiden kattaminen vuosina 2025–2026 ole edes teoreettisella tasolla kansallisesti mahdollista. Tämä johtuu kahdesta seikasta. Aluekohtaisesti vaihtelevasta juridisesta toteutusviiveestä ja kaikkia alueita koskevasta indeksiongelmasta.

**Toteutusviiveellä** tarkoitan käytännön tilannetta, jossa alueet voivat täysimääräisesti itse vaikuttaa kaikkiin kustannuksiinsa vasta vuoden 2026 alusta. Tähän asti ne ovat erilaisten sopimusten ja käytännön sitoumusten kautta sidoksissa kuntapohjaisen järjestelmän tekemiin ratkaisuihin, jotka ovat varmasti olleet paikallisella tasolla perusteltuja, mutta osaoptimoineet kulurakennetta alueellisella tasolla. Korostan, ettei tämä liity ainoastaan rakennusten vuokriin vaan kyse on myös esimerkiksi ICT-

sopimuksista, ostopalvelusopimuksista, rahoituslaitosten kanssa tehdyistä sopimuksista, työehtosopimuksia tarkentavista paikallisista sopimuksista ja jopa työntekijäkohtaisista työsopimuksista. Yksikään hyvinvointialue ei ole voinut kieltäytyä vastaanottamasta näitä sopimuksia ja henkilöstöä, joihin liittyviä muutoksia alueet nyt neuvottelevat sopimuskumppaneiden ja henkilöstöjärjestöjen kanssa. Vuoden 2026 tilinpäätös tulee olemaan ensimmäinen, joka osoittaa miten kukin alue on rakenteensa saanut muovattua.

**Rahoituksen kustannusindeksi** vuodelle 2025 on 2,67 % ja perustuu rahoituslain mukaan yleiseen ansiotasoindeksiin, kuluttajahintaindeksiin ja työnantajan sotumaksuihin. Hyvinvointialueen perimät sopimukset ja vuoden 2023 vaikea työmarkkinaratkaisu nostavat kustannuksia reilusti yli tämän, vaikka alueet tekevätkin nopeita ja rajuja sopeutustoimia. Rahoituksen tarkistus voi absoluuttisena lukuna vaikuttaa suurelta, mutta ei silti riitä, kun toiseen vaakakuppiin laitetaan kulutekijät. Indeksiongelman suuruus tulisi selvittää. Nykyinen tilanne johtaa siihen, että hyvinvointialueet ajautuvat jälkirahoituksen varaan eivätkä niiden tilinpäätökset enää kerro ko. tilikauden toiminnan tuloksesta kuin osittain. Tilanne on jo johtanut siihen, että poikkeuksiksi tarkoitetut lainanottovaltuusmenettelyt ja lähitulevaisuudessa lisärahoituspyynnöt tulevat kiinteäksi ja vakiomuotoiseksi osaksi järjestelmää. Tulossa olevat rahoituslain muutokset omavastuuosuuksineen hankaloittanevat yhtälöä entisestään siihen tilanteeseen, etteivät alueet käytännössä tule koskaan kykenemään alijäämiensä kattamiseen. Hyvinvointialueiden tehtävä ei voi olla vastata suhdanteisiin, koska niiden rahoitusmalli ei reagoi suhdanteisiin riittävän nopeasti eikä niillä ole taseita, jotka tasoittaisivat. Suhdanteisiin reagointi oli ongelma jo kuntapohjaisessa järjestelmässä, mutta verotusoikeus ja taseisiin kertyneet ylijäämät auttoivat kuntia jotenkin selviytymään.

JTS tunnistaa velvoitteiden ja rahoituksen välisen epäsuhdan osittain ja purkaa hyvinvointialueiden velvoitteita. Vastaava rahoitus leikataan alueilta, joten niiden alijäämäongelmaa JTS ei pienennä, mutta voi sitä hankaloittaa, josta enemmän kohdassa 2. Luottoluokittajien ja muiden kansainvälisten tahojen tarkastelussa sillä, onko alijäämä paikallishallinnolla, varsinkaan kun sillä ei ole verotusoikeutta, vai valtiontaloudessa, ei liene käytännön merkitystä. Tarvittava julkisen talouden tasapainon toteutuminen jää alueiden toteuttamisen ja päätettyjen sopeutustoimien toteuttamiskelpoisuuden varaan. Osa toimista ei ole vietävissä käytännön tasolle päätetyssä sopeutusaikataulussa. Mikäli sosiaali- ja terveystoimen menokehitystä halutaan hillitä muutenkin kuin suunnitelmissa, tarvitaan paljon lisää toimia. Alueilla ei ole mitään taloudellista kannustinta esittää näitä toimia, koska vastaava rahoitus leikataan. Hyvinvointialueen näkökulmasta ainoa taloudellinen kannustin on esittää sellaisia lainsäädäntö- ja asetusmuutoksia, jotka mahdollistavat uusia toimintatapoja nykyisten velvoitteiden täyttämiseen halvemmalla. Julkisen talouden tilanne on kuitenkin niin vakava, että hyvin todennäköisesti tarvitaan molempia.

**Ratkaisuehdotukset:** Hyvinvointialueen kuntapohjaiselta järjestelmältä vastaanottamien sopimusvelvoitteiden aiheuttamat purkamisviiveet ja tosiasiallinen siirtymä hyväksytään kertaluontoiseksi lisärahoitukseksi, joka maksetaan vuonna 2026 vuosien 2023–2025 tilinpäätösten perusteella. Summa perustuu erillisselvitykseen, jossa huomioidaan missä määrin siirtymän toteuttaminen uudella sopimusrakenteella on ollut mahdollista.

Hyvinvointialueiden jälkirahoituksen 10§ tulkitaan aiheuttamisperiaatteen mukaisesti siten, että jälkirahoitus maksetaan sille tilikaudelle, jolle se tosiasiallisesti kuuluu eikä kahta vuotta myöhässä. Rahoitusindeksin vastaavuus merkittävimpiin

hyvinvointialueiden järjestämisvastuulla olevien palveluiden kulutekijöihin arvioidaan tilikausien 2023–2024 perusteella ja tehdään tarvittavat korjaukset. Lisäksi indeksin tarkastuspisteitä tiivistetään, jotta se reagoi paremmin muutoksiin.

STM:lle ja THL:lle annetaan tehtäväksi arvioida minkä velvoitteiden poistamisesta ja höllentämisestä on minkäkin verran haittaa, ja mitkä ovat velvoitteiden poistamisen ja höllentämisen vaikutukset yksilöihin ja väestöryhmiin. Arvio tehdään kaikista hyvinvointialueiden tehtävistä parlamentaarisen komitean ohjauksessa. Hyväksyttyä työtä sovituin indeksitarkistuksin käytetään jatkossa julkisen talouden suunnitelman pohjana, kun menolisäyksiä tai menoleikkauksia tehdään. Työryhmä voi raportissa julkaista oman suosituksensa siitä, missä järjestyksessä menoja voidaan eri taloussuhdanteissa lisätä tai leikata.

Hyvinvointialueille annetaan hakemuksesta mahdollisuus poiketa voimassa olevasta lainsäädännöstä tarkkaan rajatuilta osilta tarkkaan rajattuna aikana. Tällä mahdollistetaan strategisella tasolla merkittävät kokeilut ja annetaan todelliset mahdollisuudet alueen niin halutessa tasapainottaa taloutensa. Lainsäädäntö tunnistaa mahdollisuuden hakea lisää rahaa, mutta ei mahdollisuutta hakea uusia keinoja. Aluevaltuustot valitaan vaaleilla, joten niillä tulisi olla tosiasiallista harkintavaltaa molemmin osin.

## 2. Menoleikkausten käytännön toteuttamisen aiheuttamat alueelliset kohdistamisongelmat

Rahoitusperiaate on pohjimmiltaan looginen ja hyvä. Kun velvoitteita lisätään tai kiristetään, täytyy vastaava rahoitus lisätä alueille. Vastaavasti kun velvoitteita poistetaan tai höllennetään, otetaan vastaava rahoitus pois. Kuntapohjaisessa järjestelmässä, jossa rahoitusperiaatetta sovellettiin yli 300 kohteeseen ja suhteellisesti pieniä heittoja kompensoitiin kuntaverotuksella, ongelmat eivät tulleet näkyviin sillä tasolla kun ne kohta tullaan näkemään. Nostan seuraavassa **kolme esimerkkiä kohdistamisongelmista**. a) **Hoitajamitoituksen höllentäminen** on nykyisessä henkilöstöpulatilanteessa melko helppo viedä hyvinvointialueen omaan palvelutuotantoon, mikäli yksiköt ovat kohtuullisen kokoisia. Ostopalvelusopimusten osalta sopeuttamisen ketteryys taas riippuu sopimusehdoista. Alueiden itsensä tekemät sopimukset usein tunnistavat jo mitoitusmuutokset ja niihin on kirjattu, miten hinta muuttuu, jos lainsäätäjä muuttaa mitoitusta. Sen sijaan kuntapohjaisesta järjestelmästä perityt sopimukset eivät tätä vielä tunnista, joten jokainen mitoitusmuutos käynnistää uuden sopimusneuvottelun. Hyvinvointialueet todennäköisesti toimeenpanevat muutokset vasta kun laki on voimassa, joten menoleikkaukset alkavat liian pian käytännön sopeutusaikatauluun nähden. b) **Sairaalaverkkoselvityksen 1. vaiheen mukaiset menoleikkaukset** on ymmärtääkseni arvioitu sillä perusteella, että mm. Kemin, Iisalmen, Varkauden, Savonlinnan ja Kouvolan yöpäivystykset lakkaavat. Nämä päivystykset sijaitsevat Lapin, Etelä-Savon ja Kymenlaakson hyvinvointialueilla. En ota kantaa siihen, voivatko alueet tehdä vaadittavat sopeutukset, mutta voin varmuudella todeta, että muiden 19 alueen menoihin sulkemiset eivät tule vaikuttamaan. Rahoitus kuitenkin leikataan kaikilta alueilta. Tämän legitimiteettiä on erittäin vaikea perustella alueiden asukkaille. On hyvä ymmärtää, että kyse on merkittävistä menoleikkauksista alueesta riippumatta. c) **Sosiaalihuollon palveluvalikoiman rajaamisen** osalta menoleikkaukset on teknisesti toteutettu hyvin. En ota kantaa toimenpiteen järkevyyteen, koska tarkempaa suunnitelmaa ei ole, mutta menettely, jossa

rahoituksen leikkaaminen toteutetaan vasta vuoden 2026 alusta ja tavoite on selkeä, mahdollistaa STM:lle ja hyvinvointialueille seuraavan vuoden aikana yhteistyössä katsoa, miten toteutettuna toimenpiteistä on mahdollisimman vähän haittaa. Tälläkin aikataululla toteutettuna tarvittavien lakimuutosten tekeminen tulee olemaan varsin haastavaa.

Edellä mainituista esimerkeistä a edustaa ajallista allokatiivista ongelmaa ja b kohdentumisongelmaa. Myös esimerkissä a toki on kohdentumisongelma, sillä hoitajamitoitukset ovat eri alueilla kuntapohjaisen järjestelmän perintönä vielä eri tilanteessa ja menoleikkaukset eivät näin ollen kohdistu aluekohtaisesti samassa suhteessa kuin mitoituksen tuoma säästöpotentiaali.

Ongelmallisin menoleikkaus on perusterveydenhoidon hoitotakuun pidentäminen, jossa on esimerkkien a ja b mukaiset ongelmat muttei esimerkin c mukaista aikataulua. Lisäksi takuun pidentäminen saattaa nostaa erikoissairaanhoidon menoja ja joidenkin tulkintojen mukaan aiheuttaa alueille takaisinmaksuvelvoitteen EU:n myöntämään RRP-rahoitukseen, jossa on sitouduttu 7 vuorokauden hoitoon pääsyyn. Hyvä puoli ratkaisussa on se, että se voi osaltaan helpottaa alueiden vuokratyön vähentämiseen liittyvien tavoitteiden toteuttamista.

**Ratkaisuesitykset:** Julkisen talouden suunnitelman toteuttamisen toimeenpanossa tulisi sopia periaatteesta, jossa hyvinvointialueiden rahoitukseen kohdistettavat menoleikkaukset ja niitä vastaava velvoitteiden poistaminen/höllentäminen tai velvoitteiden lisääminen/kiristäminen ja niitä vastaava rahoituksen lisääminen toteutettaisiin aina aikaisintaan suunnitelman toisen vuoden alusta. Tällöin hyvinvointialueilla olisi riittävä aika valmistella käytännön toimet ja niitä ohjaavilla ministeriöillä tarvittavat lainsäädäntömuutokset. Ratkaisun tämän osan ongelmana on menoleikkausten takapainotteisuus, mutta toisaalta ajan saatossa myös hallitusten haluamat mahdolliset menolisäykset tulisivat takapainotteisiksi. Hyvänä puolena olisi myös se, että menoleikkausten laajuus tulisi käytännön toimiin asti vahvistetuksi ja saattaisi jopa toteutua ennakoitua suurempana.

Lisäksi rahoituslainsäädäntöä tulisi muuttaa siten, että menoleikkausten kohdistuminen arvioidaan aina myös aluekohtaisesti ja kytkeä toteutus ajallisesti esimerkiksi jälkirahoituksen maksamiseen, eikä viedä muutoksia automaattisesti heikosti läpinäkyvän ja kohdistavan rahoitusjärjestelmän läpi. Tämä ei ollut mielekästä eikä mahdollista kuntapohjaisessa järjestelmässä. Hyvinvointialueita on lukumääräisesti niin vähän, että asia olisi toteutettavissa. Järjestelylle voitaisiin myös asettaa euromääräinen alaraja, jottei liian pieniä eriä pyöritetä turhaan.

### 3. Rahoituslain ja substanssilakien välisen normikollision aiheuttama ennustamisongelma

Käsittelyssä oleva JTS on ensimmäinen, jossa hyvinvointialueiden rahoitusta voidaan tarkastella tosiasiallisen lähtötilanteen perusteella. Tämä tekee jäljempänä kuvaamastani ongelmasta kriittisen. Rahoitusmallin toimivuus ja ennakoitavuus on kriittistä eikä voi epäonnistua, jos hyvinvointialueiden halutaan kantavan oma vastuunsa julkisesta taloudesta. Julkisen talouden suunnitelmaan kirjattu jälkikäteistarkistuksen taso vuodelle 2024 on epärealistinen (alijäämä 2024 0,9 mrd). Pidän varsin epätodennäköisenä, että hyvinvointialueiden vuoden 2024 tilinpäätösten alijäämä tulee olemaan pienempi kuin vuoden 2023 tilinpäätöksissä. Kyse ei ole siitä,

etteikö alueilla tehtäisi päätöksiä tai yritettäisi toimeenpanna. Lait ja vastaanotetut sopimukset eivät vain yksinkertaisesti taivu tasapainotukseen vaaditussa aikataulussa.

Normikollisiolla tarkoitetaan tilannetta, jossa oikeushenkilö ei voi noudattaa yhtä lakia rikkomatta toista lakia. Tämä ja lainanottovaltuusmenettely ovat juurisyy sille, että JTS:n hyvinvointialueita koskevat luvut ovat osin teoreettisia, vaikka perustuvatkin aluevaltuustojen hyväksymiin virallisiin talousarvioihin. Virkavastuussa olevilla johtajilla ja aluehallituksella ei käytännössä ole muuta vaihtoehtoa kuin hyväksyä budjettilakien mukainen talousarvio. Asiasta on kuntapuolelta ennakkotapauksia, joissa vastuuvapautta ei ole tilintarkastajan toimesta suositeltu myönnettäväksi, kun talousarvio ei ole ollut lain edellyttämässä tasapainossa. Substanssilakien puolella tilanne puolestaan johtaa tilikauden aikana siihen, että erilaiset mitoitukset ja jonot eivät ole lakien edellyttämässä tilanteessa.

Looginen lopputulos asiasta on kierre, jossa tasapainotusohjelmat pettävät ja tulevat hyvin takapainotteisiksi. JTS:n puolella tilanne valitettavasti näkyy siten, että 10§:n mukainen jälkirahoitus alimitoitetaan, koska käytetään normikollision pakottamaa hyvinvointialueiden budjetteihin perustuvaa lukua. Eli käytännössä ensin suunnitellaan budjettilakien mukainen tasapaino, joka vuoden aikana romuttuu, kun esimerkiksi valvovat viranomaiset asettavat aikamääreitä jonoille tai jokin muu toimintaympäristön tekijä realisoituu pakottaen käyttämään rahaa yli budjetin.

Esimerkiksi Kanta-Hämeen on ollut pakko tehdä talousarvio, jossa syntyvät alijäämät on katettu vuoden 2026 loppuun mennessä. Hyvinvointialue peri kuntapohjaiselta järjestelmältä sopimus- ja palkkarakenteen, joka sitoi kustannukset. Suurimpana keskussairaalainvestointi, jossa 90 % kustannuksista oli jo vuoden 2022 lopussa sidottu juridisesti pitävin sopimuksin. Valtioneuvosto asetti valtiovarainministeriön ehdotuksen mukaisesti lainojen ottamisen edellytykseksi talouden tasapainottamisen lain mukaisessa asiassa. Ministeriöllä tuskin on ollut asiassa vaihtoehtoa. Hyvinvointialue on lokakuussa 2023 ennustanut kansallisen alijäämän samalle vuodelle 1,46 miljardiksi. Summa on täsmälleen sama kuin mitä nyt tilinpäätösten vahvistuttua käytetään vuoden 2025 jälkirahoituksessa (joka siis perustuu 2023 kansalliseen alijäämään). Jo joulukuussa 2022 hyvinvointialueella tehdyissä arvioissa kansallinen alijäämä oli tuota luokkaa.

Tämän kevään tilanne tulee toistumaan vuoden kuluttua, kun kehysriihi saa tietoonsa vuoden 2024 alijäämän ja vuoden 2026 jälkirahoitusta arvioidaan. Summa voi olla huomattavastikin JTS:ssä ennakoitua suurempi, koska alueet ovat todennäköisesti puristaneet 2023 tilinpäätöksiään mahdollisimman tiukoiksi. (Tämä siitäkin huolimatta, että järjestelmä kannustaa tekemään nimenomaan päinvastoin.) Osa loppuvuoden säästöistä tulee näkymään vuoden 2024 ensimmäisen vuosipuoliskon aikana ja näkyykin jo nyt julkisuudessa heikentyneinä tulosennusteuutisina. Lisäksi lausunnon kohdissa 1. ja 2. mainitut asiat tulevat vaikuttamaan tilanteeseen.

Julkisen talouden tasapainon ja kansalaisten palveluiden kannalta tilanne on vaarallinen. Kyse on Keisarin uudet vaatteet tyyppisestä ongelmasta, joka johtuu siitä, että rahoitusjärjestelmäksi kutsuttu sisärengas on täynnä paikkoja ja vuotaa samaan aikaan, kun pyörää pitäisi polkea kovemmin ja tehdä nopeita ohjausliikkeitä. Järjestelmän kokonaisuuden uskottavuus tulisi pikimmiten palauttaa ja JTS:aan varata realistiset määrärahat. Mikäli menokehitystä halutaan hillitä, tulisi se ensisijaisesti tehdä lausunnon kohdissa 1 ja 2 mainituin keinoin.

Nykyinen lainsäädäntö, rahoitusjärjestelmä ja julkisen talouden suunnitelman laatimisen käytännöt johtavat vain siihen, ettei kukaan ole vastuussa kokonaisuudesta ja se taas johtaa siihen, että määrärahat eivät riitä eivätkä alueet pysty tekemään pitkäjänteistä suunnittelua. Kanta-Hämeen hyvinvointialue on omassa ohjausneuvottelussaan tuonut selkeästi esiin normikollision aiheuttamat ongelmat ja sen seuraukset, jotka nyt ovat jo kansallisestikin toteutuneet.

**Ratkaisuehdotukset:** Ensimmäiseksi tulisi tunnustaa se tosiasia, ettei kuntapohjaisen valtionosuusjärjestelmän pohjalle rakennettua mallia voi käyttää hyvinvointialueiden rahoittamiseen täysimääräisesti. Noin 10–15 %:n osuudelle rahoituksesta täytyy rakentaa hienojakoisempi ja kunnolliset kannustimet huomioiva mekanismi. Tätä varten kannattaisi nimetä selvityshenkilö ensi tilassa. Koko 26 miljardia ei tarvitse miettiä uudelleen, mutta se osuus, joka saa aikaan nykyisen hallitsemattomuuden tulisi miettiä tyhjältä pöydältä. Toimet voivat liittyä indeksin korjaamiseen tai hoidon vaikuttavuuden ja rahoituksen välisen yhteyden parantamiseen, kunhan järjestelmää saadaan lähemmäksi niitä asioita, joihin hyvinvointialueet voivat omalla toiminnallaan vaikuttaa.

Toiseksi tulisi luoda mekanismi, jolla valtio voi oman pääoman ehtoisesti pääomittaa alueita, joiden se katsoo tehneen riittävät ja uskottavat suunnitelmat tilanteensa korjaamiseksi. Valtion tulisi rahoittajaroolissaan kyetä ajattelemaan hiukan samaan tapaan kuin sijoittajan tai pankin, jonka rahoittama kohde on talousvaikeuksissa. Paras ratkaisu ei tässä tilanteessa välttämättä ole konkurssihakemuksella uhkailu kolmen vuoden kuluttua, jos kuitenkin siihen asti sitoutuu allekirjoittamaan lainantakaukset. On myös erilaisia kirjanpidollisia yksityiskohtia, joilla alijäämäongelmaa voidaan hiukan helpottaa. Kaikki ne johtavat parempaan ennustettavuuteen, joiden avulla vältetään hankalat ja yllättävät käänteet JTS:n laadinnan kehysriihivaiheessa.

Kolmanneksi valtion ohjauksen täytyy yhtenäistyä. Tällä hetkellä alueiden ja ministeriöiden välisissä keskusteluissa ja yksittäisen alueen ohjaukseen liittyvässä neuvottelussa on kolme valtiota, joiden ei tarvitse muodostaa yhteistä näkemystä siitä, mikä on tärkeintä suunnittelun pohjana olevien tavoitteiden asettamisessa. Ohjausta ollaankin muuttamassa, mutta pelkästään sillä, että yksi on vastuussa kokonaisuudesta ei saada hyvää päätöksentekoa. Sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyvä talouskysymykset ovat monimutkaisia, eikä niitä voi ohjata pelkästään kehyksellä ja kovalla tahdolla. Kokonaisuus vaatii syvällistä ymmärrystä erilaisten valintojen seurauksista myös taloudellisesta näkökulmasta. Ministeriöt ovat lainsäädäntöorganisaatioita ja hoitavat tätä asiaa erinomaisesti. Ne eivät ole ohjausorganisaatioita. Hyvinvointialueiden talous tuskin tasapainottuu budjettikehyksellä ja informaatio-ohjauksella, vaikka se olisi kuinka osaavissa käsissä. Se vaatii tuekseen yli vaalikausien kestävää periaatteellista päätöksentekoa siitä, mitä halutaan kaikissa tilanteissa rahoittaa ja mitä ei. Nykymalli johtaa, ja on oikeastaan jo johtanut, vain valtiolliseen versioon kuntapohjaisesta järjestelmästä, jossa myönnetään tarvittava määrä lisää rahoitusta. Sillä erotuksella, että samaan aikaan olemme onnistuneet romuttamaan kansalaisten luottamuksen järjestelmään.

**Yhteenveto**

Pidän selvänä, että julkisen talouden suunnitelmassa varatut määrärahat eivät tule riittämään hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain 10§:n mukaiseen

jälkikäteistarkastukseen, koska alueiden tilinpäätösten yhteenlaskettu alijäämä tulee vuonna 2024 todennäköisesti olemaan jopa vuoden 2023 alijäämää suurempi. Tämä siitä huolimatta, että JTS perustuu alueiden budjetteihin. Epäsuhta johtuu siitä, että alueet ovat lainanottovaltuusmenettelyn ja normikollision (alue ei voi noudattaa rahoituslakeja rikkomatta substanssilakeja) vuoksi joutuneet laatimaan talousarviot, joiden toteutumiseen liittyy todella merkittäviä riskejä.

Kehysriihessä suunnitelluista menoleikkauksista osa voidaan viedä alueilla täytäntöön, osa voidaan viedä osittain ja osan vieminen on mahdotonta, koska toimenpiteet eivät kohdistu kyseiselle alueelle, vaikka sen rahoitusta leikataan.

Järjestelmän koko uskottavuus alkaa olla vaakalaudalla ja siksi noin 10–15 % vastaavalle osuudelle rahoitusta pitäisi rakentaa esimerkiksi selvityshenkilön toimesta kokonaan uusi mekanismi. Lisäksi tulisi sopia periaatteesta, jossa muutokset tulisivat aina voimaan vasta JTS:n toisena vuonna. Rahoitusindeksin kustannusvastaavuutta ja menoleikkausten tosiasiallista kohdentumista alueellisesti tulisi tarkastella ja jälkikäteisrahoituksen kirjaamista aikaistaa. Tulisi myös luoda mekanismi, jolla valtion rahoitusta annetaan oman pääoman ehtoisena osana hyvinvointialueiden alijäämäongelman ratkaisua.

Suosittelen myös, että kaikki hyvinvointialueiden tehtävät käytäisiin läpi ja priorisoitaisiin tulevia JTS:a varten asiantuntijaryhmän toimesta parlamentaarisen ohjausryhmän ohjauksessa. Lisäksi alueille tulisi antaa mahdollisuus hakea poikkeamisoikeutta lainsäädännön velvoitteista vaihtoehtona lisärahoituksen hakemiselle. Lopuksi totean tarpeen valtion ohjauksen yhtenäistämiselle, mutta ratkaisu ei ole pelkkä budjettikehysohjaus. Sillä ei saada tarvittavaa lopputulosta, palveluiden säilymistä ja julkisen talouden tasapainoa, aikaan.

Kanta-Hämeessä äitienpäivänä 12.5.2024

Olli Naukkarinen
hyvinvointialuejohtaja
Oma Häme (Kanta-Hämeen hyvinvointialue)